

ego

62

Cel (3)

Voor de derde maal schrijven we nu al over de celstraf in de militaire dienst maar deze keer is er dan werkelijk verheugend nieuws, de kranten hebben ons gemeld dat de nieuwe minister van Defensie, W. den Toom, in antwoord op vragen van de Tweede Kamerleden Kleisterlee en Maenen heeft medegedeeld dat het in zijn bedoeling ligt een zodanige wijziging in de wet op de krijgstucht aan te brengen dat aan de straf van streng arrest het stringent voorgeschreven cellulair karakter wordt ontnomen.

Het spreekt vanzelf dat wij ons over dit plan van de minister verheugen, wie de artikelen in Ego regelmatig volgt weet dat wij van mening zijn dat er belangrijke veranderingen op het punt van het militair straf- en tuchtrecht zullen moeten komen. Ik hoop dat de minister ons niet zal kwalijk nemen dat we toch nog niet in een volledige hoera-stemming zijn geraakt. Er zijn n.l. nog wel een paar vraagtekens.

In de eerste plaats heeft de minister nog slechts gesproken over een bedoeling tot wijziging van de wet op de krijgstucht. Wanneer gaat dat nu werkelijk gebeuren? De parlementaire molens, zegt men, hebben de gewoonte om tergend langzaam te malen. Betekent dat dat we nog heel lang zullen moeten wachten voor de bedoelingen van de minister werkelijkheid worden? En dat als gevolg daarvan nog maandenlang jonge mannen op een plaats zullen zitten waar ze niet behoren te zitten n.l. in de cel?

Onze huidige minister heeft carrière gemaakt in de luchtmacht. Mogen we de hoop uitspreken dat de snelheid die daar gebruikelijk is hem niet verlaten zal bij het tot stand brengen van deze wetswijziging. Bovendien is er natuurlijk nog de vraag wat nu de inhoud van de wetswijziging gaat worden. Wat de kranten ons over de bedoeling van de minister hebben meegedeeld klinkt allemaal nog heel vaag.

Het stringent voorgeschreven cellulair karakter zal aan de straf van streng arrest worden ontnomen. Uit deze bewoording zou men kunnen opmaken dat de celstraf wel blijft bestaan maar in geval van streng arrest niet meer noodzakelijk behoeft te worden toegepast. Er rijzen dan uiteraard wel heel wat vragen b.v. wanneer zal wel, wanneer niet de celstraf worden toegepast, wie zal uitmaken of het wel of niet gebeurt, hoe wordt een gelijksoortige dus rechtvaardige behandeling van op verschillende wijzen gestrafte militairen gegarandeerd enz. En ook: wat zal er in de plaats komen van de niet opgelegde celstraf?

Enfin nog vragen genoeg maar dat neemt niet weg dat we ons voorlopig over de mededeling van de minister bijzonder verheugen. Dit is te meer het geval daar de mededeling van de minister werd geplaatst in een geheel van opmerkingen over mogelijke vernieuwingen in de strijdkrachten. O.a. over een grotere mogelijkheid voor dienstplichtige militairen om na de dienstdienst in burger te lopen en over een eventuele vervanging van de z.g. militaire treinen door gewone burgertreinen.

Het gonst de laatste tijd van aankondigingen van veranderingen en vernieuwingen. Naast de minister werd er ook door de staatssecretaris van de landmacht, J. C. E. Haex, over gesproken terwijl op de landelijke vergadering van de Vereniging van Officieren van Land- en Luchtmacht de voorzitter van de vereniging, de kolonel J. Sjoerds, uitvoerig op deze zaken inging en van zijn kant bepaalde voorstellen — o.a. het brengen van wijzigingen in de huidige groetplicht — lanceerde.

We zullen binnenkort graag nader op al deze gedachten ingaan maar we willen thans reeds onze vreugde er over uitspreken dat ze geopperd worden.

RED.

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

No. 62 - juni 1967

3de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 - 2878

Vaste medewerkers:

Nico Haasbroek

Wim Jesse

Tom Weerheijm

Bob van Opzeeland

Bert Vuijsje

Henk J. Meier

Dick Zaal

Abonnementsprijs: f 5,- per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling

Bij de voorplaat:

*Vrouwen op de markt, een alledaags
verschijnsel in vele Nederlandse ste-
den en dorpen.*

*Tom Weerheijm geeft u met deze
plaat vast een voorproefje. Op de
achterpagina namelijk geven wij hem
ook de ruimte voor zijn serie 'Vrou-
wen op de markt'.*

PING PING BIJ BASKET BALL

'Uniek, meneer, zo kunt u het gerust noemen. Herly en Landlust vormen een soort Siamese tweeling in de basketballwereld. We zijn er nu wel aan gewend. Sommigen spreken al over een fusie. Larie natuurlijk, we blijven slechts op het financiële vlak schouder aan schouder. Maar is het niet verdomd triest. Twee sterke ere-divisieclubs, die het alleen niet zouden kunnen bedruipen. Het zou een grote armoei zijn.'

Lastig mannetje

Bram Brakel, 36 jaar, journalist bij de Volkskrant, waar hij de politiezaken runt en voorzitter van Landlust is een felle, een doordouwer. In de basketballbond staat hij bekend als een lastig mannetje. Brakel komt altijd met iets anders zeggen ze. Eigenlijk is hij veel

SPORT

te vooruitstrevend. Hij is niet bij te houden. Bram Brakel loopt jaren voor.

„In 1962, ons kampioensjaar, hadden we al plannen om de Apollohal te verlaten. Het was een prachtig seizoen. We hadden een moord team en werden met glans kampioen. De wedstrijden tegen The Wolves en The Blue Stars waren kassuccessen. 2500 à 3000 man op zo'n zaterdagavond in de Apollohal in Amsterdam. Geweldig natuurlijk voor de recreatie, maar als je bedenkt dat we van de recette geen cent zagen, begrijp je dat het toch een nare bijsmaak had. Waar moesten we in godesnaam de financiële middelen vandaan halen om bijvoorbeeld in de Europa Cup uit te komen. Toen is bij ons het plan opgekomen om een eigen 'home' te zoeken. Een zaaltje, waarin je je echt thuis voelt. De Apollohal of de Oude RAI, net wat je wilt, betekende voor niemand een uit- of thuiswedstrijd. Alles schaarrelde daar maar rond. Terreinvoordeel had je nooit.'

Bram Brakel heeft daarom definitief gebroken met die 'heilige' grond van de 'gecentraliseerde' hal in Amsterdam-Zuid. Landlust vertrok uit de buurt, die volgens een enquête van de NBB ruim de helft van het aantal leden kent. De Rivierenbuurt verloor zijn hegemonie. Landlust vertrok naar Amsterdam-Noord, waar het na veel zoek en ook gesjacher — 'over de prijs' zegt Brakel — een eigen onderkomen vond.

Reclame

'Het grote struikelblok was de reclame. Echt op mijn woord, zonder de nodige financiële steun van het bedrijfsleven kom je niet rond. De Apollohal

en de Oude RAI waren taboe voor reclame. Gemeente hè, niets aan de muren. Het redmiddel was een eigen huis. Bij Herly dachten ze er net zo over. We trokken samen 't IJ over.

De reclame, die nu bij ons aan de muur hangt is een aardig bodempje, meer ook niet. Vorig jaar draaiden we net quitte.'

Bram Brakel rolde in 1950 — 'omdat mijn meissie basketbalde' — heel toevallig Landlust binnen. Een jaar later was hij al voorzitter. In die zestien jaar heeft Brakel de ontwikkeling van deze sport van zeer nabij gevolgd.

'In het buitenland, neem maar ons buurland België, zijn ze verder dan bij ons. Daar betekent die sport iets. De pers, radio en TV besteden er veel meer aandacht aan dan hier. De topclubs Racing White en Racing Mechelen worden zwaar gesteund door de gemeenten. Neem Gerrie Kok. Bij ons heeft hij jaren gespeeld. Een talent. Een toernooi in België was genoeg om hem weg te kopen. Ik kan hem geen ongelijk geven. Hij verdient nu bij Racing White f 14.000,- per jaar plus zo'n slordige f 10.000,- bij z'n baas. Kijk en dat prikt nou onze spelers. Ze zien dat het daar kan, dus willen ze hier ook, maar ze beseffen niet dat zoiets in Nederland onmogelijk is. Landlust geeft zijn spelers een jaarvergoeding van f 125,-. Een giller natuurlijk, veel te weinig. Als je bedenkt dat een paar basketbalschoenen al f 80,- kosten. Ze moeten daarvan hun contributie en alles betalen. Ze leggen er geld bij.'

SVE

Hier hebben ze het ook geprobeerd. We hebben de afgelopen jaren wel enige zaakjes gehad over onderhandse betalingen.

Brakel: 'SVE uit Utrecht werd indertijd beschuldigd van ronselen en betalen van spelers. De bond sloeg toe en enkele bestuursleden werden gestraft. Ach, veel weet ik er niet van. Er zat geld, en goed ook, dat was bekend. Ze hebben het volgens mij alleen een beetje verkeerd gespeeld. Die sponsor, die er achter zat wilde wel. Maar het is natuurlijk dom om goeie spelers uit Amsterdam weg te halen en ze voor te spiegelen, dat er reisjes naar Cuba op het programma staan. De zaak liep toen stuk. Uit nijd belasterde SVE weer een paar Amsterdamse clubs. Het is een rare handel.'

Bram Brakel gelooft dat er weer enige talentvolle spelers naar België zullen vertrekken. De Belgische francs liggen al voor ze klaar.

'We moeten dit probleem maar weer eens opnieuw onder de loupe nemen. Wat koop je er voor, wanneer je eersteklasspelers opleidt en ze later toch ziet vertrekken. En dan blijven ze nog niet eens in eigen land.'

WIM JESSE

Geestelijke verzorgers in uniform

De strijd die zich indertijd tussen de predikanten Diekerhof en Bos heeft afgespeeld heeft zich verplaatst naar hoger niveau en is thans, gelukkig met het ontbreken van allerlei persoonlijke motieven, een strijd geworden tussen de synode van de hervormde kerk en een goed deel van de krijgsmachtspredikanten.

Er is een rapport van de synode met een daar bij gevoegd minderheidsrapport, er is een uitvoerige brief van de krijgsmachtspredikanten dienend bij de Koninklijke Marine, de Koninklijke Luchtmacht en de 1e Divisie der Koninklijke Landmacht (er wordt niet vermeld wat de mening is van de overige landmachtspredikanten) waarin bezwaren worden ontwikkeld tegen het rapport van de synode.

Wij gaan hier op een en ander in, niet omdat wij leedvermaak hebben om de nu breed opgezette meningsverschillen in hervormde kring maar omdat wij als humanisten met dezelfde problemen te maken hebben en een voortgezette meningsvorming dus ook in onze kring noodzakelijk is. Wij koesteren daarbij trouwens de hoop en de verwachting dat op den langen duur een gemeenschappelijk overleg tussen alle betrokkenen zal kunnen plaats hebben. Maar voorlopig is men in hervormde kring vooral nog onderling bezig.

Dat men in protestante kring veel zorgen over deze zaken heeft komt m.i. omdat de meningsverschillen in deze kringen het grootst zijn terwijl bovendien, door de verschillende protestante kerkgenootschappen, de structuur van de protestante geestelijke verzorging vele malen ingewikkelder is dan de structuur van b.v. de katholieke of humanistische geestelijke verzorging.

De problemen die in de rapporten en de brief worden aangesneden zijn in wezen dezelfde problemen als van het conflict Diekerhof-Bos n.l. Plaats en taak van kerk (verbond) en overheid t.a.v. de geestelijke verzorging, de hiërarchie in de geestelijke verzorging, uniform en rangonderscheidingstekens.

Ik heb in Ego over deze onderwerpen reeds enkele malen mijn gedachten kunnen weergeven. Nu is het echter niet zo dat men in de loop van enkele jaren onveranderlijk bij dezelfde gedachten blijft staan. Althans met mij is dat niet het geval. In het onderstaande zal de lezer duidelijk worden hoe ik thans over deze dingen denk.

Achtergrond

Er is natuurlijk geen sprake van dat slechts een persoonlijk conflict de oorzaak zou zijn van de gerezen meningsverschillen.

In wezen ligt m.i. de kern van het probleem in het feit dat tot voor een kort aantal jaren de kerkelijke geestelijke verzorgers zich in sterke mate vereenzelvigden met het bestaan en de doeleinden van de strijdkrachten terwijl

in de laatste jaren, vooral in de hervormde kerk, niet alleen twijfel omtrent deze houding is ontstaan maar zelfs een principieel andere houding, waarbij distantie de plaats van de vereenzelviging inneemt, meer en meer de nadruk krijgt.

Verontrust door de grote spanningen in de wereld en onder de druk van de steeds grotere produktie van atomaire, chemische en biologische wapenen en daar toe op zichzelf reeds aangespoord door het nieuwe theologische denken dat schoonschip maakte met allerlei tradities en conventies, hebben de kerken zich opnieuw bezonnen op de verhouding kerk en strijdkrachten en kwamen ze steeds meer tot de conclusie dat zij, om het evangelisch woord vrij en onbevangen te kunnen spreken, zich zouden moeten losmaken van bindingen die in het verleden wellicht toelaatbaar hadden geleden maar het nu niet meer waren.

De krijgsmachtspredikanten echter waren door traditie en conventie, door hun ambtelijke status, door uniform en distinctieven en wellicht nog het meest door een bepaalde psyché, zozeer geassocieerd met de strijdkrachten dat een werkelijke distantie, zelfs als die rationeel werd aanvaard, bijna onmogelijk was.

Trouwens de strijdkrachten gingen ook zelf hun woordje meespreken, ondanks verklaringen van politiek en militair bevoegde zijden, kan men vandaag nog allereerst commandanten tegen komen die het vanzelfsprekend vinden dat de geestelijke verzorgers als moreelofficieren functioneren en die zich min of meer verraden gevoelen als zij bemerken dat dat toch echt niet meer het geval is.

Zo kwamen de krijgsmachtspredikanten onder zware druk, aan de ene kant hun kerk, die zich vernieuwde en zich soms op voor hen verontrustende wijze uitsprak (Atoomwapenrapport van de hervormde synode), aan de andere kant traditie, conventie en psyché waarvan ze zich maar moeilijk konden bevrijden, bovendien nog de druk van bevriende commandanten en ondercommandanten.

Het is eigenlijk nauwelijks verbazingwekkend dat dat hier en daar tot haast tragische situaties heeft geleid. Situaties die zich bovendien snel tot een conflict konden ontwikkelen (Bos-Diekerhof) als er ook nog persoonlijke controversen bijkwamen.

Dat ook de katholieke geestelijke verzorging niet geheel gevrijwaard is gebleven van dit soort conflicten bewijst de huidige misère met het blad G3. De eenvoudiger structuur van de katholieke geestelijke verzorging en de in de katholieke kerk toch reeds aanwezige hiërarchische verhoudingen zullen mogelijke oplossingen misschien geruislozer doen verlopen.

En de humanistische geestelijke verzorging?

Het feit dat het Humanistisch Verbond zich eerst na de laatste oorlog op het terrein van de geestelijke verzorging kon gaan bewegen en dat het eerst drie jaar geleden, toen de nieuwe inzichten al duidelijk aanwezig waren, zich in de strijdkrachten heeft begeven, heeft ons waarschijnlijk behoeft voor soortgelijke situaties en conflicten. Vanaf het begin is het Humanistisch Verbond, en zijn zijn geestelijke verzorgers, zich ervan bewust geweest dat een associatie met bestaan en doeleinden van de strijdkrachten voor de geestelijke verzorging funest zou zijn. Wat niet wegneemt dat ook in humanistische kring de bewegingen van de geestelijke verzorgers in de strijdkrachten met enige argwaan worden gade geslagen.

In dienst van kerk (verbond) en overheid

De meest belangrijke vraag is waarschijnlijk: moeten de geestelijke verzorgers in dienst zijn van de kerken (of het Humanistisch Verbond) of in dienst van de overheid?

De huidige situatie is dat de geestelijke verzorgers worden voorgedragen door de kerken (het Verbond) en daarna door de minister benoemd (bij Koninklijk Besluit), waardoor zij de status van ambtenaar verkrijgen.

Er bestaat t.a.v. deze situatie nogal enige verwarring. De vorige minister van Defensie heeft eens gezegd dat hij de geestelijke verzorgers beschouwt als gewaardeerde gasten, maar dat is toch nauwelijks vol te houden van mensen die officieel als ambtenaar worden benoemd. Een vraag is ook: zal de minister zich in ieder geval onthouden van ieder ingrijpen in de geestelijke verzorging? Het is meermalen beweerd maar opnieuw: is dat vol te houden? Zou de minister eventuele pacifistische propaganda van geestelijke verzorgers rustig over zijn kant laten gaan en zou b.v. de minister op den duur niet hebben ingegrepen als G3 op de wijze van het maart-nummer was doorgegaan? Misschien zou in het laatste geval geen verbod maar een inhouding van subsidie hebben bedreigd, maar wat is het verschil? Een verschil van mening en zelfs een conflict tussen aan de ene kant de minister en de militaire autoriteiten en aan de andere kant de kerken of één van de kerken of het Verbond is, naarmate de vereenzelviging kleiner en de distantie groter wordt, zeker niet denkbeeldig. Het zou dan wel een heel ongewenste toestand zijn als de geestelijke verzorgers zowel aan de ene partij als aan de andere verantwoording schuldige waren.

Naarmate de nieuwe inzichten over de verhouding kerken(verbond) en strijdkrachten groeien zal de logische consequentie zijn dat de geestelijke verzor-

gers nog slechts verantwoording schuldig zijn aan hun levensbeschouwelijke organisaties. Eventuele meningsverschillen zullen dan meningsverschillen zijn tussen de overheid en de levensbeschouwelijke organen en niet tussen de overheid en in haar dienst staande geestelijke verzorgers.

Dat een dergelijke nieuwe situatie ook zijn problemen zou meebrengen spreekt wel vanzelf. Men denke daar niet te licht over! Hoe zullen b.v. de geestelijke verzorgers hun werk in tijd van nood kunnen doen als zij niet langer als een geïntegreerd deel zijn opgenomen in de organisatie van de strijdkrachten? Er zouden nog wel wat meer vragen op te werpen zijn.

De discussie in hervormde kring zou men op dit punt zo kunnen samenvatten: de synode wenst inderdaad dat de krijgsmachtpredikanten geheel in dienst van de kerken zullen staan, de protesterende dominees willen, met enkele correcties, de huidige toestand in principe handhaven.

Uniform en rangonderscheidingstekens

Merkwaardig voor mij is dat de synode het uniform (overigens zonder rangonderscheidingstekens) voor geestelijke verzorgers wil handhaven. Niet in dienst dus van de overheid maar wel in het uniform van de overheid! Hoe kan dat? Indien de associatie van de geestelijke verzorgers met de strijdkrachten uiterlijk door één ding wordt gewekt dan is het door het uniform. Wil men de distantie goed duidelijk maken dan zullen de geestelijke verzorgers moeten beginnen met het uniform uit te trekken!

Dat zou dan ook de logische consequentie zijn van het standpunt van de synode. Prof. dr. H. Berkhof heeft in de vergadering van de synode, waar de zaak werd beslist gezegd: Het uniform zonder rangonderscheidingstekens maar met een duidelijk gedragen kruis er op zou de goede combinatie zijn van identificatie en identiteit. Dat de identiteit van de krijgsmachtpredikant met het kruis goed weergegeven zou zijn wil ik niet ontkennen maar in mijn onnozelheid had ik gedacht dat dat kruis ook het identificatie-middel bij uitstek was voor christenen en niet het militaire uniform. Trouwens wat betekenen uiterlijke herkenningen? Moeten we het daar nu werkelijk in de geestelijke verzorging van hebben? Moet de solidariteit van de geestelijk verzorger met de mensen die hij heeft te verzorgen gedemonstreerd worden doordat hij (zonder militair te zijn) dezelfde kleding draagt? Ik mag er niet aan denken dat de geestelijke verzorgers in de gevangenissen dezelfde methode gaan toepassen.

Wie de kant op wil die de synode van de hervormde kerk blijkbaar wil gaan zal ook t.a.v. het uniform-dragen de consequentie moeten trekken en de geestelijke verzorgers ronduit in eigen ambtskleding of in burger in de strijdkrachten moeten zetten. Dat zou trouwens meteen de kwestie van de rangonderscheidingstekens oplossen.

En in tijd van oorlog dan? Wel niemand belet de kerken en het Humanistisch Verbond om voor hun geestelijke verzorgers in de strijdkrachten een ambtskleding te ontwerpen die in tijd van oorlog praktisch zou voldoen. Als daar ooit een internationale afspraak

over zou kunnen ontstaan dan behoeft de herkenbaarheid van geestelijke verzorgers nooit meer een probleem te zijn.

Maar de weg die de synode nu t.a.v. uniform heeft gekozen is wel erg halfslachtig.

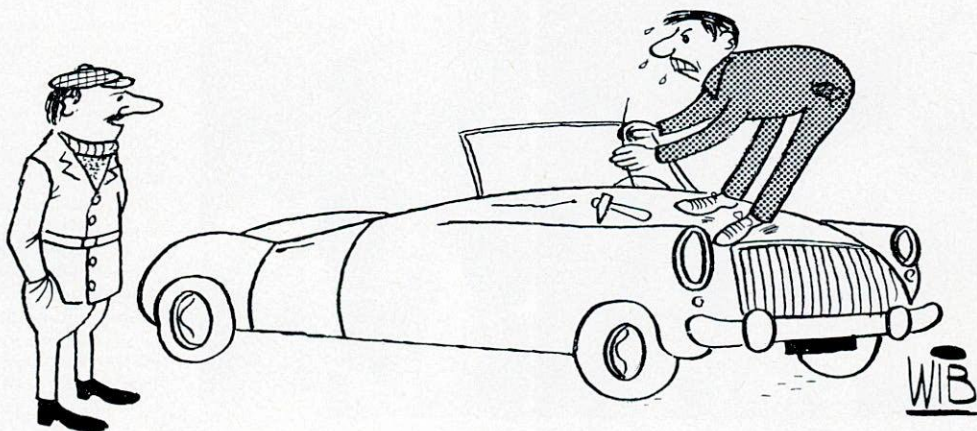
Ten slotte de rangonderscheidingstekens. Als het uniform werd afgeschaft dan behoefde men over deze zaken niet meer te spreken. Blijft het uniform gehandhaafd dan lijkt het meer dan tijd dat de rangonderscheidingstekens toch verdwijnen. De eenzijdige identificatie met de groep van officieren wordt er te veel door gestimuleerd. Daar wegen enkele praktische voordelen niet tegen op.

De synode wil ze dan ook afschaffen, de protesterende dominees willen ze handhaven o.a. met een beroep op de maatschappelijke positie die de geestelijke verzorgers in de strijdkrachten moeten innemen.

Ik vind het argument van de dominees niet sterk. Natuurlijk nemen geestelijke verzorgers een bepaalde maatschappelijke positie in. Als het goed is ontleen ze die echter aan hun geestelijke verzorgerschap en niet aan hun gelijkstelling met officiersrangen.

Dit alles werd geschreven met drieërlei doel: ten eerste om de lezers op de hoogte te houden van de ontwikkelingen op dit gebied, ten tweede om de opvattingen van de schrijver te kunnen lanceren, ten derde om de lezers ook zelf over deze problemen aan het denken te zetten. Wie de resultaten van dit denken in een leesbaar artikel kan weergeven zal bij de redactie van Ego niet tevergeefs aankloppen.

H. LIPS

Wel eens eerder een ruitenwisher gedemonteerd eh, monteur?

Het alledaagse fascisme typisch Russische

documentaire

over de Duitse nazi's!

'Het alledaags fascisme' van de Duitse cineast Michael Romm is de meest recente compilatiefilm van archiefbeelden uit de gruwelijke periode 1933 tot 1945. *Vijf minuten over ti* (met fascinerende journaalbeelden van Dimitroffs verdediging bij het Rijksoverheidsproces), *Mein Kampf* en *Op naar de Galg* (beide vlotter gemiddeld maar minder 'bewogen', meer pijnlijk tot ironie) en de werkelijk gelijk-ironische beeld-en-geluidparodie van de Pruisisch-marcherende geladen Duitse Wehrmacht, de Hitlergroothoofden officieren, de Führer en M. Lini, allen óf versneld, vertraagd of muziek-marcherend weergegeven *Lambeth Walk*.

Steeds weer komen uit allerlei archieven nieuwe gegevens, foto's en beelden, die in de periode '33-'45 de Duitsers zelf vervaardigd die op een niets-verhullende wijze de rauwe realiteit van het Derde blootleggen.

Bij het zien van de gruwelprocedures de martelingen, moorden, zogenaamde 'executies', concentratie- en vernietigingskampen vraagt men zich af: de griffier, fotograaf of filmer zijn fototoestel of camera zonder bevelen kunnen hanteren; hoe gewone soldaten konden vervallen tot een dergelijke perversie, dat zij foto's van executies aan de rand van massagraven, joden met brandende baarden en naakte, handelende vrouwen namen. Het spreken over dergelijke zaken alleen vraagt een zekere gehardheid, want teksten, maar vooral de foto's en beelden scheuren met een ruk door dat laagje vernis dat wij beschaving noemen.

Het is dan ook niet moeilijk te verstaan met dergelijke beelden. Alleen dan nog gebeurt met een simplistische soort ironie, dat alleen maar kerf een bot mes, vraagt men zich af of de samensteller van een dergelijke film zó weinig begrepen heeft van het karakter van het nationaal-socialisme, het fascisme, dat hij ze met hun eigen botte methodes te lijf wil gaan.

Wie dit ten aanzien van Michael Romms film mocht denken, moet er niet vergeten dat het een typisch Russische film is. Geen Sovjetpropaganda — integendeel. In de titels staat bijvoorbeeld de Duitse Democratische Republiek (DDR), die zich zeer teweer stelt tegen de benaming 'Sowjetische Besatzungszone' (een Vroegduitse uitvinding) als de Bonner regering zich verzet tegen de benaming 'West-Duitsland' voor de Duitse Federale Republiek (DBR), vermeld als *Germany*.

Romm's *Obignowenny Faschizm* kunnen we echter alleen begrijpen, als we weten wat de Tweede Wereldoorlog voor de Russen is geweest. Bij hen was die oorlog dan ook niet de Tw

oorlog, maar de grote vader-
e oorlog. Immers, de Sowjet-Unie
staan (1917) doordat tijdens de
e Wereldoorlog de Duitsers door-
verleenden aan Lenin, die er voor
le dat het Duits-Oostenrijkse oost-
tot inactiviteit kwam.

Sowjet-Unie — nauwelijks hersteld
de bloedige 'zuiveringen' van 1936-
die voornamelijk de legerleiding
en — was tegen het eind van de
dertig er bijzonder op gebrand om
wat het kost rust aan haar west-
s te bewaren. Daaruit is ook het
oor velen onverklaarbaar schijnen-
pact tussen Hitler en Stalin ge-
n, een pact dat van 1939 tot medio
(toen Hitler onverwacht de Sow-
nie binnenviel) twijfel zaaide in de
leren van alle communisten in en
n Rusland.

de Nazi's de Sowjet-Unie in
1941 binnenvielen, waren de Rus-
totaal verrast. Aanvankelijk meen-
Hitler en de zijnen dat ze — met
in de Oekraïne — de bevolking
wel mee zouden kunnen krijgen on-
niet vaandel 'Strijd-tegen-het-Bolsje-
ie' en bevrijding van het commu-

nistische juk. Maar de heersers in het
Kremlin begrepen dat ze de hele be-
volking nodig zouden hebben en verme-
den alle mogelijke tegenstellingen, door
de oorlog slechts voor te stellen als
een strijd om het behoud van het Va-
derland. Daarbij kwam, dat de gruwel-
en van de SS- en SD-troepen in Rus-
land zo mogelijk nog gruwelijker wa-
ren dan hun misdaden in andere (Oost-)
Europese landen. Russen waren 'Unter-
menschen' en een paar miljoen meer
of minder telden nog niet zo zwaar als
één Duitser, proclameerde Hitler.

Dat alles smeedde een hechte band
en creëerde een felle tegenstand, waar-
op de Duitse legers bij Stalingrad, Le-
ningrad en Moskou tenslotte stuk lie-
pen.

Maar in die felle en verbeterde strijd
was geen plaats voor ironie, humor
of relativiteit: alles werd onderge-
schikt gemaakt aan de strijd om het
vaderland.

En terwijl in Engeland en de Ver-
enigde Staten naast keiharde propagan-
dafilms ook rolprenten werden gemaakt
die de Nazi's ridiculiseerden, onder-
schatten de Russen met dodelijke ernst
geen moment de doortraptheid en hard-
heid van hun tegenstanders. Ironie —
we noemden al de sublieme *Lambeth
Walk*, maar zo'n tien jaar na de oorlog
kreeg een nieuwe generatie in West-
Europa behoefte aan nieuwe, feitelijke

Bij de foto's

Links: Modern (Frans) fascisme.

Linksonder: De getekende gezichten van
twee partizanen vlak voor hun terecht-
stelling.

Onder: Joseph Göbbels bij de laatste
Duitse slachtoffers: kinderen in het leger.

Op pagina 8: Warschau brandt.

informatie over deze periode. *Mein
Kampf* en *Opmars naar de Galg* waren
onder meer het resultaat en er versche-
nen semidocumentaire films (in Neder-
land: 'De Overval'), televisiedocumen-
taires ('De Bezetting'), boeken en ar-
tikelen in tijdschriften, fotoboeken en
grammofoonplaten.

Tot Chroesjtsjow in 1956 afrekende
met de autocratische, vaderlijke alwe-
tende figuur van Stalin, was er in de
Sowjet-Unie echter zelden relativierend
en ironisch over de Tweede Wereld-
oorlog geschreven of gefilmd. In de
daarop volgende tien jaar wilde men
zich het liefst ontdoen van alles wat
te maken had met de Stalincultus —
dus ook met de 'heroïsche' tijd van
1941 tot 1945, toen Joseph Stalin niet

Vervolg op pagina 8

FILMBESPREKING

de communistische partijleider was, maar de belichaming van 'Vadertje Rusland'.

Nu pas — ruim twintig jaar na de nederlaag van de Nazi's — komen de Russen ertoe om de Duitse Gründlichkeit en Pünktlichkeit in hun misdadigheid te ironiseren.

Voor westerse oren klinken dergelijke commentaren dan wat bot en de film *Het Alledaags Fascisme* zou ons dan ook beter bespaard zijn gebleven, ware het niet dat Romm de beschikking heeft gehad over totaal nieuw materiaal, dat tientallen jaren in de Russische archieven heeft liggen te vergelen: on-

der meer het 'privé-fotoalbum' van Hitler, waarin de meest gruwelijke wandaden van de Nazi's geregistreerd staan.

Toch blijft de vraag of een dergelijke film — die in zijn opbouw mikt op een vergelijkend aspect met de jeugd van nu en de jeugd van toen — wel in de Nederlandse bioscopen thuis hoort. Steeds meer gaan filmmusea en -liga's er toe over de 'beste' producten uit Göbbels' propagandamachine ('Jud Süß' e.d.) in hervertoning te brengen, opdat de historisch geïnteresseerde bioscoopbezoeker zich — ongedwongen door het commentaar — kan bezinnen op de gruwelijke achtergronden van het nationaal-socialisme. Het wordt hoog

tijd, dat een capabele documentairist — zoals Paul Rotha — er eens aan gaat zitten om een semi-wetenschappelijke documentaire samen te stellen uit alle tot nu toe beschikbare journaalfragmenten en andere authentieke opnamen. Dat zal dan (bij een poging tot volledigheid) een film van drie à vier uur worden, maar dat zal voor de werkelijk historisch geïnteresseerde kijkers geen bezwaar opleveren. En met de bioscoopbezoekers die óf naar een dergelijke film gaan om de 'sensatie' óf om hun 'alte kameraden' terug te zien in actie heeft een fatsoenlijk mens (en dat zal zo'n samensteller moeten zijn) uiteindelijk niets te maken.

HENK J. MEIER

ANDREAS

Andreas, de hoofdpersoon in de gelijknamige roman van de Vlaamse schrijfter Jet Falter, is het type mens waaraan men voorbijgaat. Een man die zichzelf nauwelijks zoekt, laat staan zichzelf ooit vindt, een man die achter Andreas aanloopt. Onopvallend in alle opzichten zou men kunnen zeggen. Desondanks is hij toch de hoofdpersoon in een roman die zelden saai is of pagina's met weinig 'kleur' kent. Oorzaak: Andreas bezit een gevoeligheid waardoor hij soms ziet, hoort, beseft terwijl de ander zich nauwelijks realiseert dat er iets gebeurt. Een veilige wereld voor Andreas, misschien wat eenzaam maar

BOEKBESPREKING

tegelijkertijd niet minder gelukkig. Althans tot het moment dat de vrouw Hilde hem ontdekt en zich de bijna onmenselijke pretentie denkt te moeten aanmeten iets aan Andreas, de kleine stille sukkelaar, te moeten doen.

Hilde is uiterlijk de tegenpool van Andreas. Zij is mooi, zelfbewust, ijdel en bezit een aanhoudende manifestatiedrang. Bovendien staat zij als secretaresse (in feite meer als een soort maatschappelijk werkster) van Steven, de directeur van de firma waar Andreas eveneens werkzaam is, boven Andreas. Een concrete verhouding, die overigens tijdens de uren die Hilde met Andreas doorbrengt wegvalt. Niet omdat, zoals men misschien zou verwachten in een hedendaagse roman Hilde en Andreas 'hun' uren in bed doorbrengen, maar omdat Hilde in het opvoeden van Andreas voor een groot deel zichzelf denkt te (her)vinden. Haar vroegere vriend(en) en ook Steven met wie zij — in Andreas — een verhouding heeft, vallen erbij weg. De enigen die blijven zijn Hilde en Andreas. Zij geeft Andreas boeken, praat met Andreas, kijkt naar Andreas, luistert naar Andreas, leeft mét en voor Andreas. Het oog is daarbij voortdurend gericht op het verlangde resultaat: Andreas moet een mens worden die niet aan zichzelf voorbijgaat. Eoe liefdevol, al met al. Maar ook hoe grenzeloos egoïstisch en steeds geënt op een weinig verholten ijdelheid.

Andreas, evenmin als Hilde het zich trouwens bewust is, ziet dat niet. Andreas luistert naar Hilde, Andreas praat met Hilde, denkt aan Hilde, kijkt naar Hilde, en ziet zijn eigen vrouw, Mia, plus kinderen nauwelijks nog. Mia en kinderen lijken in een andere wereld te leven, ook al verlaat hij iedere morgen die wereld, keert hij er 's avonds weer in terug en is hij er ondanks Hilde nog zo duidelijk een deel van. Van — niets — is Andreas tot — onbegre-

pen — geworden. Of wel: hij is niet langer niemand maar iemand. Had hij vóór Hilde iets lafs, mét Hilde gaat Andreas moed, zelfs overmoed vertonen. Zó sterk zelfs, dat hij denkt dat ook hij, ja zelfs Andreas, zich kan laten gelden: Hij verklaart Hilde zijn liefde. . .

Consequentie: Liefdadigheid, menselijkheid of desnoods de barmhartigheid van Hilde is niet meer. Hilde laat Andreas vallen, even abrupt als zij Andreas opdraapte. Andreas beseft het. Eindelijk ziet hij even zichzelf en zijn mogelijkheden zeer scherp. Het duurt niet lang. Voor de kleine kruiperige Andreas is plaats noch tijd. Wél voor die andere, de nieuwe, de moedige Andreas. Als hij zich dat realiseert is hij al bijna niet meer. Enkele uren later staat hij reeds geregistreerd als een ongeluk, een vergissing, een misstap, in ieder geval duidelijk als dood. En Hilde? Zij gaat verhuizen, weg van Steven, weg van Andreas, terug naar Hilde, ook al staat zij in eerste instantie mét Steven en later alleen, bij de plaats waar Andreas gevonden werd:

(...) *'Laat mij je terugbrengen,' zegt Steven, 'Je wordt kletsnat zonder jas.' Ik schud hem af als een opdringerige hond. Ik ga terug over het smalle paadje dat langs de rivier loopt. Ik voel de regen van mijn haren druipen, ik voel hoe mijn kleren langzaam doorweeken, ik voel de druppels openspaten in mijn gezicht.*

(...) *Op de plaats, waar ze Andreas uit het water hebben gehaald, is het gras platgedrukt. Er staan tientallen voetstappen kris-kras over elkaar, in de zompige berm.*

Ik kijk naar de rivier die mijn leven en mijn dromen voedt, naar de rivier die mij bindt aan het leven. Als ik opkijk zie ik de man van de verzendingsdienst aan mijn deur staan wachten op de bagage. Morgen begint het leven op-nieuw.

Ach, het was Andreas maar . . .

Ja, Andreas maar. Of vanuit Hilde geredeneerd: Wie volgt is af. . .! Te-recht of niet? Ja en neen. Neen, omdat zij zich vanuit haar eenzaamheid nauwelijks bewust is van haar vernietigende dadendrang. Ja, omdat zij vanuit diezelfde eenzaamheid niet anders zal kunnen dan wéér een Andreas ontdekken. Om ook dan weer te winnen noch te verliezen, maar in wezen de Hilde te blijven die zij is, of de Andreas die zij 'maakte': Totaal alleen.

Zich dit als lezer te realiseren geeft aan de roman Andreas van Jet Falter een zekere melo-dramatiek mee. Misschien is dat inderdaad wel waar, maar daarbij ontkomt men m.i. niet aan de gedachte, dat de werkelijkheid (te) vaak een bepaalde mate van melo-dramatiek in zich draagt. Ten aanzien van Andreas dan ook direct de conclusie ver-

binden dat het wel een roman moet zijn met veel geschrei, zakdoeken, triest starende ogen, lege handen, etc., is op z'n zachtst uitgedrukt ietwat voorbarig. Daarvoor *leven én Andreas én Hilde én Steven*, met zijn 'heldhaftige' theorie ten aanzien van zijn wettige vrouw, én Mia, met al weer een kind in haar buik van Andreas, te veel. Zij zijn te zelden karikatuur om hen al 'snottend' af te doen. De wijze waarop Jet Falter dat weet te bereiken is niet nieuw. Haar hoofdstukindeling, met als titel iedere keer de naam van één der hoofd- of bijfiguren, doet sterk aan de Metsiers van Hugo Claus denken. Meer dan technische overeenkomst is dit overigens niet. Soberheid van taal, en het gegeven wijken er te veel van af. Wél weet ook Jet Falter mede door haar (technische) aanpak te bereiken, dat men zich als lezer gaat indentifieren met een Mia, een Hilde, een Andreas of met andere personen uit Andreas, met alle voor- en afkeur van dien. Andreas is de roman van de bekeringsdrang (ook de lezer niet geheel vreemd vermoedelijk, en de criticus is evenzeer lezer, of omgekeerd, Hilde een figuur die zo nodig iets aan de ander moet doen. In wezen niets anders dan een veredelde vorm van zelfbevrediging. Het onheilspellende daarin is dat hoewel haar optreden, gelijk reeds vermeld, vernietigend is, desondanks van haar hetzelfde als van Andreas gezegd kan worden: Ach, het was Hilde maar. . .

Voor mij reden te over om de roman Andreas van de nog weinig bekende Jet Falter als een positief teken aan de wand te beschouwen. En dat niet alleen literair. . .

DICK ZAAL

Andreas van Jet Falter verscheen in de Ad Multoreeks bij de uitgevermaatschappij A. Manteau N.V., Brussel, Den Haag.

1917-1967: een halve eeuw jazz op de plaat

De snelle ontwikkeling en de wereldwijde bekendheid van de jazz waren zonder grammofoonplaten ondenkbaar geweest. Anders dan de klassieke muziek, die uitgaat van in notenschrift vastgelegde partituren, staat of valt de jazz met de vertolking. Wat op papier gezet kan worden — een thema, een akoordschema een arrangement — vormt

JAZZ

zelfs geen flauwe afspiegeling van het werkelijke muzikale gebeuren, van de geïmproviseerde soli, van de orkestklank, van de swing enz. Jazzmuziek ontstaat tijdens het spelen en ook de musici zelf zijn niet in staat een bepaalde vertolking achteraf tot in alle details te reconstrueren. Alleen dank zij de grammofoonplaat is het mogelijk, dat Nederlandse jazz-

liefhebbers anno 1967 kunnen horen hoe Louis Armstrong in 1928, hoe Charlie Parker in 1945 en hoe Cecil Taylor in 1966 speelden.

Dit jaar is het precies een halve eeuw geleden dat de eerste jazzplaten werden opgenomen, en dat jubileum lijkt me belangrijk genoeg om er in EGO wat aandacht aan te besteden. Ik ontleen daarbij een hoop informatie aan het recente boekje '50 jaar jazz op platen', waarin oudestijl-kenner Frithjof Sterrenburg de oertijd van de jazzplatenindustrie beschrijft (het is deeltje 1153 van de AO-reeks; uitgave: IVIO, Amsterdam).

Alledaags apparaat

In het begin van deze eeuw ontwikkelde de grammofoon zich langzamerhand van een curieus stuk speelgoed tot een alledaags apparaat waarmee je plezierige muziek in je huis kon halen. In Amerika was op dat moment al een hevige concurrentiestrijd aan de gang tussen de grootste twee platenmaatschappijen, de 'Columbia Gramophone

Company' en de 'Victor Talking Machine Company'. Columbia kreeg in 1903 het lumineuze idee om platen met opera-aria's — in die tijd een zeer populair genre — te gaan produceren. Victor liet dat niet op zich zitten en wist de bekendste zanger van die tijd, *Enrico Caruso*, en het befaamde marsorkest van *John Philips Sousa* te engageren. Met oplagen die soms de honderdduizend overschreden, had Victor zodoende onbetwist de topospositie op de platenmarkt veroverd.

De mensen van Columbia zochten koortsachtig naar een stunt die ze daar tegenover konden stellen, en begin 1917 hoopten ze die gevonden te hebben. Via Chicago was een groepje blanke musici uit New Orleans naar New York gekomen voor een engagement in Reisenweber's Restaurant. Deze *Original Dixieland Jass Band* werd onmiddellijk de muzikale sensatie van het jaar. De kranten stonden vol met verhalen over de nieuwe onfatsoenlijke muziek en het publiek kwam er dan ook bij drommen op af om zich te laten amuseren of choqueren. Columbia nam de band snel onder contract voor twee plaatkanten en eind januari 1917 stond de ODJB voor het eerst in een opnamestudio.

De opnametechniek stond in die tijd nog in de kinderschoenen. Versterkers en microfoons bestonden nog niet; al het geluid werd via één hoorn opgenomen, waarbij zachte geluiden alleen maar gereproduceerd werden als de muzikanten vlak bij de hoorn stonden, terwijl forte-passages om grote vervormingen te voorkomen van veraf moesten worden gespeeld. De technici van Columbia waren technisch noch artistiek voorbereid op de muziek die de ODJB bleek te spelen. Ze schrokken zich bijna dood van het enorme geluidsvolume dat de vijf musici produceerden en ze wisten niet beter te doen dan de band zo ver mogelijk van de opnamehoorn af te zetten en de zaak zo snel mogelijk af te werken. De opnamen die uit deze session resulteerden, waren zelfs voor die tijd te slecht van geluidskwaliteit om uitgebracht te kunnen worden. De ODJB kreeg de afgesproken 250 dollar, maar de matrijzen verdwenen zonder verdere discussie naar het archief. Columbia's jazzexperiment was op niets uitgelopen.

Naar de concurrentie

Kornettist *Nick La Rocca* en zijn medemusici lieten dat niet op zich zitten. Ze liepen ogenblikkelijk naar de concurrentie, naar Victor, waar ze op 26 februari in de studio terecht konden. Vooral dank zij technicus *Charles Souey*, die een hele serie proefopnamen maakte en die de musici ten slotte op afstanden van één (de piano) tot acht-

HUMANISTISCH VORMINGSCENTRUM 'HET COORNHERTHUIS'

Hoofdstraat 84 — Driebergen

In het Coornherthuis worden regelmatig bezinningsbijeenkomsten gehouden voor militairen.

Er wordt daarbij gesproken over allerlei levensvragen. Daarnaast zijn er boeiende programma's over hedendaagse kunst.

Iedere militair kan hiervoor uitzonderingsverlof krijgen.

Wie iets gevoelt voor deelname aan zo'n bijeenkomst vulle het onderstaande formulier in en sture het op naar het Coornherthuis.

Ondergetekende (naam, voorletters, rang)

..... (landmacht/luchtmacht)

Registratienummer

Onderdeel

Gelegerd te

..... (volledig militair adres)

wenst deel te nemen aan een Vormings- en Bezinningsbijeenkomst van het Humanistisch Verbond in het Coornherthuis te Driebergen in de maand

..... (maand van deelname).

Handtekening:

Bij de foto:

Louis Armstrong

en-halve meter (het drumstel) van de hoorn zette, slaagde Victor er wel in een bruikbare plaat van de ODJB op te nemen. Op 7 maart 1917 werd deze allereerste jazzplaat, met de nummers 'Dixie Jass Band One-Step' en 'Livery Stable Blues', op de markt gebracht. De mensen van Victor realiseerden zich kennelijk dat deze muziek heel wat opschudding zou kunnen veroorzaken. In hun catalogus kondigden ze de plaat aan met een paar nogal vage zinsneden, die voor tweërlei uitleg vatbaar waren ('een jass-band is een jass-band en geen krankzinnig geworden Victor-organisatie').

Hun meest optimistische verwachtingen moeten echter ver zijn overtroffen door het succes dat de plaat had: binnen korte tijd werden er meer dan een miljoen exemplaren van verkocht (in een tijd dat er veel minder grammofoons waren dan nu, was dat onvoorstelbaar veel). De jazz van de ODJB was op die manier aanleiding tot de eerste rage, de eerste keer dat de jongeren massaal enthousiast werden voor een muziek die hun ouders de stuipen op het lijf joeg. Columbia voelde zich door het enorme Victor-succes natuurlijk zwaar genomen. De afgekeurde opnamen werden uit het archief gehaald en alsnog op de markt gebracht, maar het publiek voelde kennelijk aan dat deze ODJB-plaat slechts een soort surrogaat was. Het Columbia-produkt haalde dan ook maar matige verkoopcijfers. Intussen ging de ODJB door met platen maken; eerst zeven opnamen voor het kleinere merk Aeolian Vocalion, daarna weer bij Victor. De regelmatige jazzplaten-productie was op gang gekomen.

Verdienstelijk werk

Ook ter gelegenheid van het gouden jazzplaten-jubileum bracht de Nederlandse RCA een 45 toeren single uit, waarop de twee eerste ODJB-Victor opnamen nog eens bijeen zijn gebracht (RCA Victor 47-9761). De technicus blijkt achteraf inderdaad buitengewoon verdienstelijk werk te hebben geleverd. Deze twee nummers uit 1917 klinken bij voorbeeld een stuk helderder dan opnamen van King Oliver en van Ma Rainey uit het begin van de jaren twintig. Vooral het gevarieerde, soms wel amusante spel van drummer *Tony Sbarbaro* is ongewoon goed te horen. De ODJB maakte overigens geen muziek, die na vijftig jaar nog kan boeien. De heren hadden een vrij behoorlijke technische vaardigheid, maar ze speelden erg houterig, volstrekt niet-swingend en weinig expressief. Het zijn echter niet de muzikale prestaties die de ODJB zijn historische betekenis geven. Belangrijker is dat dit vijftal musici de stoot heeft gegeven tot de commerciële en technische ontwikkelingen die de jazz volwassen hebben gemaakt.

BERT VUIJSJE

VROUWEN OP DE MARKT

*Foto's zijn van
Tom Weerbeijm*

